
Fatima Lačević

Portret kozmeticiranog poraza mišljenja

Marcuseova pozicija promišljanja modernog svijeta iz biti čovjeka - njegove usmjerenosti ka boljem i sretnijem životu, i promišljanje «postmodernog» senzibiliteta u djelu Poraz mišljenja francuskog mislioca A. Finkielkrauta.

Činilo se kako je, između drugih predstavnika kritičke teorije društva, baš Marcuseova misao apsolvirala sve što se moglo reći o povijesnom projektu koji je svagda mišljen smislom čovjekovog ishodišnjeg odnosa spram realiteta. Kod ovog mislioca nalazimo jednu misaonu sjedinjenost s cjelinom marksističkog razumijevanja zakonitosti toka povijesti, ali se jednako snagom «novog» misao otvorila u bliskost prema Heideggerovoj misli o svjetovnoj povijesti bitka, osobito naglašeno, ali nedovoljno reflektirano, kao Marcuseovoj supoziciji s obzirom na centralnu temu povijesnost bitka i zaborava bitka. Samo da napomenemo kako je Marcuse napisao o svom učitelju da je Heidegger jedini koji misli. Zašto, istina samo naputak, u obzore Marcuseovog tematiziranja mogućnosti čovjeka i načina konstituiranja svijeta, po onome što Heidegger zadužuje ovo tematiziranje?

Nije teško razaznati mjesto odgovora. Unutar Heideggerove misli o tehnici, određenju tehnike, nalaze se za Marcusea «signali» nužnosti korekcije faza njegovog dijagnosticiranja modernog svijeta i bez «prikrivenosti» ukazi na nedostatnost kritičke teorije društva koja je bila zadobila autoritet misaone orijentacije unutar tematiziranja radnog društva, visokorazvijeno organiziranog industrijskog društva, kao totalno ostvarenje rada. Da li je kritička teorija dostatna za povijesno mišljenje? Marcusea ovo pitanje ne vodi napuštanju teorije. Revolucionarni obrat, za mislioca, jest povijesni obrat, nije puki reformizam, već povijesni obrat, tako da njegova misao ne može zaobići povijesno mišljenje i samo ovoga «čuvanjem» i Marxova misao se čuvala od pukog reformizma. Marcuse nije ni napustio a ni revidirao kritičku teoriju i ostaje unutar napetosti «medijacije novog preko starog» a pred pitanjem koje je stalno pred vratima njegove misli, pitanje povijesnog bitka. Stoga je cjelina djela mislioca jedan misaoni hod koji počinje naglašavanjem da se o pre-

---

inaki svijeta može misliti samo iz povijesno konkretno angažirane misli («potreba» i za Marxom i za Heideggerom). Iz faze promišljanja proizvodnog života da je povijest po proizvodnji a ne proizvodnja po povijesti slijeđi bitno obilježja faze da rad nije uveden u problematičnost i da je rad svjetovno- povijesna pretpostavka i da dobiva «konkretni tretman». Marcuseu ontologija rada ostaje neproblematično utemeljenje povijesnosti s nužnim uvođenjem problematike očitovanja humanuma kao onog što rebelira pa se ovome daje konkretan tretman. Kako tehnologijska zbilja i moć proizvoda rada stoje nad čovjekom, to se usložnjava misao o «novoj ideji uma». Realizacije subjekta u objektu je to konkretno što stoji pred kritičkom teorijom društva. Marcuse je na očevidu nužnosti napuštanja obzora novih ideja uma iz samouvjerenosti u napredak, tehnički progres, progres u društvenoj i političkoj organizaciji. Naime, ideja uma o slobodi i sreći čovjeka koja treba da bude izvedena i ostvarena po destrukciji građanskog društva dovela se u «neprikluku» upravo u susretu s onim što se uzelo kao ključno i temeljno; konkretno htijenje ideje a ne «apstraktna ideja». I bez potrebe «teorijske objave razloga» da se prizna kako nema mjesta imanentnim revolucionarnim zbivanjima u suvremenom svijetu, da je svijet bez svijetlih perspektiva (ove više nisu mogućnosti koje pripadaju ni «onima» u koje je Marcuse vjerovao nakon uvida u nemoć klase proletarijata), paradoksalno, doista je nova ideja uma dospjela do konkretne realnosti tako što je sa sobom morala, najprije, biti načisto. Dalje se moglo novo i drukčije misliti iz aspekta nove ideje uma, a ne iz njezinog utemeljenja. Marcuseova misao nije završila pesimizmom, niti se može govoriti o opravdanosti ili neopravdanosti njegovih dijagnoza o bolesti suvremenog društva, naročito ako je polazište da su izvedene iz misaone bliskosti Marxu. Marcuseovi «proboji» iz svijeta rada, onakvi kakvi su dati u fazama njegova djela, valjaju se misliti danas preko njihovih rezultata, a iz samog jednog izuzetno, u povijesti misli o suvremenom svijetu, otvorenog i podsticajnog napora i hrabrosti da se ono što se zatvarala misao u odgovor, pa i kad je sam zatvarao u zaključak ili rješenje, ponovo otvori. Marcuseov je misaoni napor hrabriji i vredniji značenjem podsticaja ka jednovrsnoj «radikalizaciji» da se pozicija misli izbjegne kao zapreka otkrivanju same biti stvari promišljanja. Otuda promišljanje o nerepresivnoj civilizaciji s aspekta Erosa i Thanatosa. Kod Marcusea to znači da nije riječ o redefiniranju temelja nove ideje uma, već o oslobađanju ideje iz pretenzije da bude utemeljujuća realitetu, da se realitet novo iskušava iz mogućih aspekata. Možemo danas stoga govoriti o novom čitanju Marcusea kako ne bi izmakao uvid da je filozof izuzetno bogatog misaonog senzibiliteta za dijalog u postmodernom svijetu.

Alain Finkielkraut: Poraz mišljenja

Zaslađena kultura izobilnosti

Nasuprot tradiciji ukorijenjenosti, suprotstavljen je vrtoglavi zanos nepostojanošću. Ishodišna misao je Alaina Finkielkrauta da se stare ekskluzivnosti odbacuju i da obesmislena alternativa akademizam ili inovacija u svijetu umjetnosti ima svoje najšire značenje samog načina bivstva danas koji je, zapravo, teško uhvatljiv u «način». Francuski profesor moderne književnosti piše: »Postmoderni društveni akter primenjuje u sopstvenom životu načela na koja se u svom radu pozivaju arhitekti i slikari istog imena: poput njih, stare ekskluzivnosti i on zamenjuje eklekticizmom; odbacujući brutalnost alternative akademizam ili inovacija, on posve slobodno meša stilove, umesto da bude ovo ili ono, klasičar ili avangardist, buržuj ili boem, on po svojoj volji spaja najoprečnija oduševljenja, najprotivrečnija nadahnuća; površan, pokretan, slabo privržen jednom jedinom credu, svoj na svome ovde ili tamo, on voli da iz kineskog restorana skokne u kakav antilski klub, da sa kuskusa pređe na ragu, sa džoginga na religiju, ili pak sa čitanja književnog dela na deltaplan» (A. Finkielkraut, Poraz mišljenja, s francuskog jezika preveo Aljoša Mimica, Plato, Beograd, 1993).

Moramo se složiti da je ime čovjeka danas upravo kako ga imenuje Finkielkraut; «postmoderni društveni akter», moramo reći kako ovo ime jasno kazuje da je sloboda istovjetna s pojmom aktera i da se u «akterstvu» zaokružio sadržaj pojma slobode. Postmoderna misao je uvela značenje pojma slobode u punoljetstvo, učestvujući tako i sama u prosvjetiteljskoj ambiciji da se čovjek učini neovisnim. Samim tim je i pojam emancipacije osmišljen iz značajki suvremenosti kao što su autonomija i demokracija čija se pripadnost kao bitnih biljega suvremene civilizacije jedva »dozvoljava» više propitivati, budući da se «osiguravaju» unutar trajujuće brige da sve što postoji ima svoj legalitet i legitimitet u korisnosti čovjeku. Laž i istina nisu više koordinate u koje se uvodi misao spram onog o čemu se hoće misliti. Kultura obilnosti je jedini prospekt i dominirajući smislo kulture kojemu nema nikakvih prepreka u društvu i dobu feelinga. Kultura se više ne misli iz opsega pojma emancipacije čovječanstva. Kako je riječ o pojedincima-akterima, diskreditira se opći pojam vrijednosti mišljenja, pa nas mislilac Finkielkraut upozorava na «mogućnost» realizacije punoljetstva čovjeka danas: »S tog gledišta, pojedinci će preuzeti krupan korak u pravcu svog punoletstva onog dana kad mišljenje prestane da bude vrhunska vrednost te postane podjednako fakultativno (i jednako legitimno) kao klađenje na konjskim trkama ili rokenrol: da bismo doista zakoračili u doba autonomije, valja nam da sve pri-nude iz autoritarnog vremena pretvorimo u slobodne izbore.» Rekli bi, s mišlicem, da se Kultura oslobodi elitizma i postane raspoloživa tako što će se

---

afirmirati beskrajna obilnost zadovoljstava podjednako vrijednih: «Živimo u doba fillings: više nema ni istine ni laži, ni stereotipa ni invencije, ni lepote ni ružnoće, već samo beskrajne palete međusobno različitih i podjednako vrednih zadovoljstava. Demokratija koja je podrazumjevala da svako ima pristupa kulturi odsad se definiše pravom svakoga na kulturu po svom izboru (ili pravo da kulturom naziva svoju trenutnu sklonost).»

Kako je Marcuse bio blizak tematiziranju odnosa slobode i emancipacije iz izričaja o emancipaciji od represivnih potreba naglašavajući značaj uvida u razliku između lažnih i istinskih potreba, tako je autor djela o kojemu je riječ uvidio da se emancipacija kojoj je sloboda temelj i zaokružujuće osmišljenje tog što danas znači emancipacija- sloboda realizira baš njegovanjem potreba tako raznoliko i široko koliko su «programi» postmodernog subjekta, koliko su naumi njegovi oslobođeni od transcendentnih, povijesnih i većinskih autoriteta. Rastvaranje kulture u to da je sve kultura i rastvaranje mišljenja u ne-mišljenje ne dokrajčuje ni mišljenje ni umjetnost. Nije nestalo mišljenje a ni umjetnička djela u vremenu kad je sve postalo kultura. Radi se o jednovrskom licu svijeta na kojem se ne «upisuje razlika kvaliteta». Kultura i zabava su isto, kultura postaje događaj (Heidegger). Sve je tako smješteno u jedan prostor i jedan smisao mjesta. Bez granica razlika sve pluta bez smjerokaza. Kad mržnja na kulturu i sama postane kulturna, piše Finkielkraut, život ispunjen mišljenjem gubi svaki smisao. Nestat će «prokleti pjesnici», pa bez njihove isključive brige oko svojstava stvari nastaje vrijeme u kojem «vladajuće shvatanje kulture vrednuje Šekspira i Muzila baš kao i par divnih čizama ili genijalnog trkačeg konja».

Mišljenje bez reakcije

Nema sumnje da današnji svijet bliješti neslućenom svjetlošću munje zanosa korisnošću. Priznato je povjerenje u jedinu vrijednost «vrijeme je novac». Prepoznamo perspektivu modernog svijeta koja legitimira samo praktična ostvarenja i operacionalna znanja.

Instrumentalni um ili «kalkulantsko mišljenje» je pretpostavka velikih preokreta u modernom svijetu, koji se preokreti osobito i bitno iskazuju s obzirom na Potrebe. Dvije glavne proklamacije modernog uma su: «Obogatite se» i «Zabavljajte se». Ova načela modernog čovjeka govore o suvremenom hedonizmu koji je neviđen način licemjerstva kojim se mišljenje građanina okreće protiv njega samog.

Danas čovjekove potrebe postaju predmetom posebno organizirane brige. Organizacija brige, rekli bi, postaje savršena, do te mjere, da ima moć otkrivanja korisnosti nekorisnog.

Istaknimo još temeljni biljeg modernog čovjeka da je on demokratski čovjek, a to znači neovisno biće od svoje predaje i predaka, neovisan od suvremenika i nasljednika on teži da zadovolji svoje privatne potrebe i hoće da je jednak sa svim drugim ljudima. Privatni interes je izjednačen sa smislom autonomije, iz čega proizlazi i zabuna kod vrednovanja demokracije, koja znači da se demokracija vrednuje samo iz napretka logike potrošnje, dok riječ ostaje prazna od svake pomisli na obrazovanje, otvorenost prema svijetu i brigu za dušu. *Načelo zadovoljstva, a ono je postmoderni oblik pojedinačnog interesa, upravlja duhovnim životom.*

Istina je da se čovjek raskidom s tradicionalnim strukturama kao što su vjerske institucije i moralne norme, primjerice, uputio u svijet Posla bez pitanja da li će suverenost u poslu osigurati i orijentaciju u svijetu. Pitanje je izgubljeno već samim tim što je autoritet razuma ustanovio obrazac slobode koji je ponudio načelo pojedinačnog interesa kao jedini orijentir u svijetu. Pojedinaac u postmodernom vremenu ne zna više za slobodu koja je nešto drugo nego li je to promjena kanala, a da je, možda, i kultura nešto drugo nego mogućnosti da se zadovolje sve potrebe i prohtjevi. U doba supermarketa i samousluga pojedinac je namamljen u sveopći svijet Diznilenda, pa svoju autonomiju i uživanje u njoj dokazuje daljinskim upravljačem smatrajući ovaj svijet najboljim od svih mogućih svjetova. Potpuno zaslijepljeno mišljenje nas pretvara u glasnogovornike potrošačkog društva, a ostvarena demokracija se iskazuje kao upad vlasti u privatni život i opravdava taj upad.

Pojedinac bez CREDA

Intoniramo tako temu o mogućnosti da reklama postane ključni fenomen modernog svijeta i da zadobije moć zavodnice. Pojedinaac oslobođen svakog creda, svake vjere u nešto drugo izuzev onog što mu godi golom oku, postaje plijen moći reklama i plakata. Reklame općenito su jedina preostala komunikacija, ne čudi da je i najuspješnija. To što o reklami ne znamo i što jedino znamo da je ona animator svekolikog bivstvovanja čini je zapravo tako učinkovitom. Time što o ovim fenomenima ne pitamo, već stalno očekujemo njihove nove pojavnosti i artizam, pridajemo im danas neospornu autoritarnost. Postali smo zatočenici reklama. One su moderni kolonizatori i despoti koji su izbrisali svaku dilemu da li je nešto «prodajno» i posigurno neutraliziraju sveto.

Ponovimo da su reklame moderni despoti koji eksploatiraju mišljenje kozmetičiranom zloupotrebom, one su sastavnina sistema moći i njima se pribavlja alibi slobode, demokracije, umjetničkog digniteta. Reklama je scenarij vrednovanja svijeta i čovjeka. Jedan scenarij koji treba razumjeti iz

---

analogije s onim što je značilo koloniziranje miliona ljudi koji su otrgnuti od svojih bogova, svoje zemlje, navika, svoga načina života, i života samog.

Bez sumnje je reklama postala savršena strategija spektakla da se stikom proizvede zanos koji prazni duhovno i poništava svako značenje. Svaku aktivnost čovjeka treba utopiti u raskoš zvuka i svjetla, rekli bi, da je to ona poruka reklame do koje treba doći pošto se otrgne od zamamne bezazlenosti njenog blica. Prepoznamo reklame i plakate kao onaj oblik globalizacije mišljenja i ukusa. Nije više riječ da neko neobrazovan ne diferencira lijepo i ružno, vrijedno i kič, dobro i loše. Zbilja je uniformna i unisona, to znači, postoji jedan ukus koji je u svojoj malignosti metastazirao u sve slojeve ljudi i sve uzraste. Gotovo da nema nikakve pobune i pitanja i prepoznavanja konkretnih institucija koje su sebi dale pravo da eksploatiraju ljudsko u modernom svijetu.

Znanje, obrazovanje, sloboda

Već je gola istina da se čovjek raskidom s tradicionalnim strukturama uputio u svijet Posla. No, ne samo bez pitanja kako će se orijentirati u svijetu kad se napuste autoriteti i prinude iz prošlosti, kao i sve drugo što nije legitimirao razum. Već je bio uspostavljen obrazac Slobode koji je ponudio načelo pojedinačnog interesa kao jedini orijentir. Znanje je amblematično za suvremenu civilizaciju, a u njoj je ono provedeno u pojedinačni interes i na raspolaganje svakome. Raspolaganje znači da tehnologija edukacije džepnom knjigom, videokasetama, bankama podataka, televizijskom i kompjutorskom mrežom omogućava da se znanje ponudi svakom u sam njegov dom. Moderno doba se označilo iz mogućnosti znanja. S pravom, sa sumislivcem možemo se složiti da za nezalicu sloboda nije moguća. Ideje prosvjetiteljstva s obzirom na obrazovanje su da autonomije nema bez mišljenja, a mišljenja nema bez rada na sebi. Kako stoji stvar s ovim idejama danas?

Bjelodan je problem trajnog prijepora između emancipatorskog cilja škole, kojeg učenici smatraju arhaičnim tipom potčinjavanja autoritetu i samog života. Prijepor koji se ne može prikriti i prešućivati postavio je školi zadatak demokratizacije nastave kako rok kulturom kao sredstvom demokratizacije i feeling kao sredstvo koje superira osjećanja nad jezičkim apstrakcijama, pitanje «sluša li se muzika ili se svira», treba, naime, biti «cool» ili se pak «otkačiti». Postmoderniziranje škole je višeg smisla nego bi to bio smisao što bi se izveo iz vidokruga institucija edukacije. Mladi čovjek je danas posvuda i on pretendira da njegov stil života bude stil čitavog društva. Radi se o svojevrsnoj poruci da se mora ostati mlad duhom i tijelom. Svijet danas «juri za adolescencijom». Feline to vidi i naziva revolucijom postmodernog

---

doba: »Pitam se šta je moglo da se u datom trenutku desi, kakav je urok mogao da bude bačen na našu generaciju, pa da se na mlade odjedared počelo gledati kao na vjesnike kakve apsolutne istine. Mladi, pa mladi, pa opet mladi...reklo bi se da su upravo stigli svojim svemirskim brodovima. (...) Samo nas je kolektivno ludilo moglo nagnati da petnaestogodišnjake smatramo glavnim rizničarima sviju istina.»

Pitajmo koje je to tlo bilo pripremljeno za pojavu idolatrije mladalačkih vrijednosti. Ono je u načelu hedonizma koji adolescentu odgovara jer hoće, iznad svega, da se zabavi, opusti, da od strogosti škole pobjegne u dokolicu. Industrija kulture u adolescentu, stoga, nalazi sloj ljudske prirode koji je industriji kulture, suštini njenih poruka i djelovanja, potpuno kompatibilan. Marcuse je o studentima mislio drukčije budući da ih je razumijevao iz prednosti što nisu «zapali» u represiju Posla koja ostavlja aktera bez reakcije. Danas je razvidno da niko i nigdje nije zaštićen od represije «ugode» koja mu se čini «prijateljska» pa, stoga, nema razloga reagirati. Mišljenje je uroinjeno u univerzum vibracije i igre što je zamjena za univerzum diskursa. Stil superira poruku, zapravo, stil je neutralizira. Mi smo danas zaronjeni u spektakl, u raskoš zvuka i svjetla. Ovo je vrijeme neslućene strategije spektakla da se stilom proizvede zanos koji prazni duhovno i poništava svako značenje.

Pojedinac unutar kolektivne matrice funkcioniра bez sumnje, razuma, pa njemu smjera industrija zabave. Ova tvorevina tehničko-tehnološkog doba djela duha svodi na bofl robu (u Americi se to kaže entertainment). Životu ispunjenom mišljenjem protustavljen je svakodnevni život koji se u svim oblicima stavlja na raspolaganje pojedincu ne obavezujući ga ni na kakvu odgovornost. Stoga se može ustvrditi da neobaveznost na odgovornost nije ništa bezazleno niti slučajno, radi se o «čistom» proizvodu nijekanja svojstva individualnosti unutar racionalne organizacije života. U životu po konceptu individuum nema više osobnu povijest. Kako se čovjekova intelektualna egzistencija iscrpljuje u izborima javnog mnijenja, on danas liči na trkača koji mora da trči koliko god može da bi ostao na istom mjestu.

Ništa se, smatra Finkielkraut, ne može reći ni za velike individue današnjice, idole masa. Ni one nisu izvorne individue. Njihova je istina da su kreature svoje vlastite popularnosti, uvećanja vlastitih fotografija, funkcije društvenih procesa. A «ostali» su u hipnotičkoj opčinjenosti lažnim ljudima, onim što oni misle, govore i čine. Lakrdija postaje stil ponašanja, a ličnosti popularne kulture sasvim su bliske i su-učesnici su kolektivnog ludila koje vlada danas; od koncentracionih logora do, naizgled, bezazlenih reakcija masovne kulture.

Što se to danas može nazvati komunikacijom? Finkielkraut piše da ono što se danas naziva komunikacijom «potvrđuje da je neverbalna hemisfera najzad odnela prevagu, clip je nadjačao razgovor, a društvo je 'konačno

---

zašlo u mladićko doba'». Finkielkraut razotkriva rješenja nemoći da se žrtvi pomogne, ona su **smisla** nastajanja novih «oda životu»: «Pa, ne znajući kako da olakša žrtvama gladi, to je društvo na koncertima za Etiopiju pronašlo svoju međunarodnu himnu: We are the world, we are the children, Mi smo svet, mi smo deca.»

I dok je Marcuse još tragao za «pukotinama» u kojima bi se mogla nazirati drukčija svjetlost od bljeska spektakla, Finkielkraut dijagnosticira svijet današnjice ravnom površi na kojoj trijumfuje «blesavost nad mišljenjem». Napokon, stil je uništitelj svake riječi danas, pa i svete. Sve je porobljeno stilom. Mislilac otkriva da je i sveta riječ spektakl koja uvlači u sebe ogromne mase. Kad papa govori, i tad je riječ o spektaklu: »Njegov spektakl, baš kao i onaj ostalih super-starova, prazni duhove da bi lakše opsenio i ne nosi nikakvu poruku već ih sve zaranja u grandioznu raskoš zvuka i svjetla. Verujući da modi podleže samo u pogledu forme, on zaboravlja - ili se pravi da zaboravlja - da upravo takav način nastupanja vodi poništavanju svakog značenja. Sa rok-kulturom, rok-religijom i rok-milosrđem, visokoparnim govorima ne biva ganuta omladina već je sam univerzum diskursa zamenjen univerzumom vibracije i igre».

Znanje je stavljeno u potjeru za ciljevima. Danas, kao i u primitivnoj objektivizaciji kad je čovjek «račundžijski» posmatrao svijet kao plijen, iskazuje se funkcija uma. Unutar uma koji je u funkciji potjere za ciljevima klica je zla modernog vremena i uzrok njegove poremećenosti. Bolest je «metastazirala» do još jedinog «zdravog ostatka» koji je javna optužba onog što se općenito naziva razumom. Čini se da je to još jedina i najveća usluga koja je umu ostala kao zadatak, a nakon izgubljene optužbe i osude svih univerzalnih vrijednosti.

Sažetak

Promišljanje naše suvremenosti zaziva se iz onog što je diskreditirano kao vrijednosti tradicije. Nema sumnje da je Marcuseova misao zazvana iz novih ideja uma i da je Finkielkraut pozvao na sudište nove ideje uma. Realnost je podjednako okupirala mislioce. No, traganja su različita s obzirom na temeljnu orijentaciju spram odnosa tradicija i novo. Marcuse pristaje na napor i rizik misli da napetost novog i njegove realizacije u realitetu «prati» kroz faze lutanja novih ideja uma i nosioca ideja. Marcuse se pred činjenicom vrludanja ideja ne odriče njih samih dok ovih protagoniste mijenja kad oni gube povijesnu šansu (proletarijat, studenti). Mislilac ne poriče kredibilitet realiteta makar je ovaj iznevjerio poziciju iz koje je mišljen. Stoga realitet

---

ne misli više iz pozicije preinake svijeta kao gotov budući lik bivstva. Sam je realitet izazov za promišljanje mnoštva su-učestvujućih aspekata što ih sama realnost iskazuje.

Misao A. Finkielkrauta nepretenciozno dijagnosticira konskvencije gašenja onoga što Lyotard naziva krupnim pričama, konsekvencije nestajanja velikih mitologija i ideologija. Šta je sa svijetom kad više nema ni izvornih ni eshatoloških mitova kadrih da daju zajednički smisao i povežu sudbine? Ovo pita Finkielkraut. Činjenica da živimo u potrošačkom društvu misliocu znači da je riječ o jednovrnom načinu mišljenja koje se kupuje i prodaje, stoga je to jedna od glavnih ideoloških tema. Takozvani «postmoderni» senzibilitet prilagodio se mišljenju komu je kupo-prodajno temeljni biljeg i šansa njegova trijumfa. Naravno, i šansa da se u kupo-prodajnom liku mišljenja ostvari kozmetika pobjede «blesavosti» nad mišljenjem. Jedino o čemu se danas može govoriti su upravo šanse kozmeticiranja poraza mišljenja. Zamjena univerzuma diskursa univerzumom igre i vibracije bitno je obilježje kulture danas. Ova je rezultat scenarija i imperativa za uzbudljivim prizorima. Spektakl nas vodi na pomisao da je sve s nama «uredno» i da smo slobodni i pod stalnom brigom dizajnera da nam se ugodu. Misao A. Finkielkrauta se čuva da ne izgubi dignitet mišljenja, pa stoga sebe ne zavodi objavom novih ideja uma i diskreditacijom starih naracija, već je okupirana obilnošću realnosti kozmeticiranog poraza mišljenja kojeg otkriva iz njegove zabavne pojavnosti i prosljeđuje u priznanje malignosti onog što se pojavljuje kao vibracija i igra. Riječ je o jednoj vrsti adornoovskog poziva da se realitet utjera u laž, da mišljenje raz-vidi trijumf blesavosti nad sobom. Čini se misliocu da je to ono o čemu možemo jedino odgovorno govoriti u svijetu obilja vibracije i igre.